

Értelmezhető-e modern vallásként a hippie és a Goa/psytrance színtér?

Jelige: EAV307

Lezárás dátuma: 2023.01.11.

Tartalomjegyzék

Tartalom

1. Bevezetés.....	3
1.1. Személyes kötődés	3
1.2. Tudományos relevancia, aktualitás	3
2. Szekularizáció	4
3. Fogalmi áttekintés	7
3.1 Vallás fogalma	7
3.2 Közösségépítés performatív eszközrendszere a hagyományos vallásokban	7
3.3. Szubkultúra.....	8
3.4. Színtér	8
4. Hippik bemutatása, jellemzőik	10
4.1. Általános jellemzők, kialakulás	10
4.2. Hippi színtér elemeinek összevetése a hagyományos vallások elemeivel	10
5. Goa/psytrance színtér bemutatása, jellemzői.....	16
5.1. Kialakulás, általános jellemzők	16
5.2. Goa trance és psytrance különbsége	16
5.3. Goa/psytrance színtér elemeinek összevetése a hagyományos vallások elemeivel.....	17
6. Összegzés és konklúzió	21
Irodalomjegyzék	24

1. Bevezetés

1.1. Személyes kötődés

Dolgozatom témájaként a hippik és a Goa/psytrance kultúra valláshoz való viszonyát vizsgálom. A témának személyes kötődése is van, hiszen a hippik kultúrája régóta foglalkoztat. A Goa/psytrance színterről pedig először néhány ismerősömtől hallottam, majd Facebook csoportok által, kis mértékben ugyan, de beleláttam a színtér működésébe és nagyon érdekesnek találtam a közösség erejét, a nyelvezetet, a kulturális elemeket...

1.2. Tudományos relevancia, aktualitás

A tudományos jelentőségét és a kutatás aktualitását az adja, hogy napjainkban a hagyományos vallások elvesztették világmagyarázó szerepüket, azonban úgy tűnik, hogy az utóbbi évtizedek szubkulturális szerveződéseinek van egyfajta valláspótló szerepe.

Több tanulmányt is olvastam már, amiben egyfajta valláshoz hasonlították a hippik és Goa/psytrance színteret, de ezek jellemzően inkább filozófiai jellegű felvetések voltak, amik érzéseken, egyéni érzékelésen és nem elemzéseken alapultak. Ezért jelen dolgozatban létrehoztam egy szempontrendszert, mely alapján a hippik és Goa/psytrance színteret vizsgálni szeretném.

A hipotézisem a következő:

H1: A hippik és a Goa/psytrance színtér értelmezhető vallásként

2. Szekularizáció

A vallás évezredekig fontos szerepet töltött be az emberek életében, a mai modern világban azonban nagyon sok kultúrában egyre inkább a háttérbe szorul, átalakul. Ennek több oka van, a szekularizáció folyamata azonban régebbre nyúlik vissza, mint azt gondolnánk. A kereszténységben Horváth (1996) egészen a reformációig vezeti vissza a jelenség gyökereit, amikor az addig homogén vallásnak hirtelen két irányzata lett és már nem volt többé egy igazság, amiben magától értetődő volt hinni. Innentől kezdve az emberek megkérdőjelezték az egyes vallási formák helyességét, döntés elé kerültek a hívek és az addig adottnak tekintett vallási nézetek helyett most a saját világképük, saját belátásaik szerint kellett választaniuk. (Horváth, 1996)

„A szekularizáció tényeit tudatosan először a tizenkilencedik század derekának egyházai érzékelték, amikor regisztrálták, hogy a korábbi hívek egy része fokozatosan elmarad a templomból, az istentiszteletről.” (Horváth, 1996, p.105.) Ennek legfőbb oka az iparosodás és az urbanizáció volt – a városokba költözés során a vallási mikroközösségek széthullottak, az iparban dolgozók életmódja pedig átalakult. A 20. század végére az európai népességnek helyenként már csak a töredéke járt templomba, bár ennél jóval többen vallották magukat vallásos embernek, s közülük sokan formálisan egyháztagok is. Ebből pedig az következik, hogy bár bizonyos mértékig valóban csökken a vallás szerepe a modern világban, semmiképp sem állíthatjuk, hogy teljesen kiszorulna az emberek életéből. (Horváth, 1996)

Fukuyama és Glock a mai nyugati társadalmakban élők valláshoz való hozzáállásának öt dimenzióját különítik el: „a hit, a vallásgyakorlat, a vallási élmény, a vallási ismeret és a vallásilag motivált életvitel.” (Fukuyama-Glock, é.n. idézi Horváth, 1996, p.109) Ezek alapján a következő csoportok különíthetők el:

1. Egyházzian vallásos emberek köre: Azok az emberek, akik rendszeresen templomba járnak, életük meghatározó része a vallás és esetlegesen az egyházi szolgálatok teljesítésében is részt vesznek. Ők vallásos nevelést kapnak szüleiktől, és adnak tovább gyermekeiknek.
2. Alkalmilag, vagy a maguk módján vallásos emberek: Ide sorolhatók azok az emberek, akik a határozottan hívő identitás ellenére nem követik szigorúan az egyházi normákat. Templomba rendszeresen, de ritkán járnak, az egyház tanai közül nem fogadnak el mindent.

3. Anonim módon vallásos emberek: „A csoporthoz tartozók nem tekintik vallásosnak, főképpen pedig egyháztagnak magukat; nem vallásgyakorlók, de magatartásukban, erkölcsi elveikben hívő értékmintákhoz igazodnak.” (Horváth, 1996, p.110) Templomba csak ritkán járnak, de életük komolyabb fordulópontjain, vagy ha tragédiával néznek szembe, akkor vallásosan reagálnak. Azonban ahogy ez a szakasz véget ér az életükben, visszatérnek az anonimitáshoz.
4. Sem hívő, sem pedig nem hívő emberek:
 - a. vallási közömbösség (elzárkózó érdektelenség a vallási és világnézeti kérdésekkel kapcsolatban, a mindennapi létezés gyakorlati problémáinál nem lát tovább)
 - b. indifferens csoport (izgatják a világnézeti kérdések, de életének hétköznapisága miatt nem képesek eligazodni köztük)
 - c. agnosztikus pozíció (zárt, intellektuális magatartás, észérvekre alapozva nem tud dönteni a hit és a nem-hit között)
5. Köznapi, spontán ateizmus: A vallást butaságnak, mesének tartják, de alapvetően nem ellenségesek vele szemben.
6. Szekuláris, hívő ateizmus: Biztos a nem-hit igazságában, meggyőződését agresszívan próbálja érvényesíteni. (Horváth, 1996)

Habár a vallás önmagában nem tűnik el, „[a] modernizáció folyamatai – a szekularizáció központi tézise szerint – végső soron negatív hatással vannak a vallási közösségek, vallási gyakorlatok és meggyőzések stabilitására és vitalitására, és csökkentik ezek elfogadottságát”. (Pollack, 2009, p.20 idézi Rosta, 2019, p.794) Ennek okai között elsősorban a funkcionális differenciálódást és a racionalizálódást tartják számon. „A funkcionális differenciálódás hatására a társadalomban az egyes funkciók betöltésére önálló alrendszerek jönnek létre, melyek saját logikájuk szerint működnek, s ezáltal a vallás korábbi átfogó értelmezési funkciója egyre inkább visszaszorul a társadalmi élet egyes területeiről. A racionalizálódás pedig a világ tudományos megismerésének igényét, az ok-okozati kapcsolatok keresését, és ennek a szemléletnek a terjedését állítja szembe a vallási alapú világképpel.” (Rosta, 2019, p.795) Emellett a már korábban említett iparosodás, városiadás és a demokratizálódás is szerepet játszanak a folyamatban és a hagyományos vallásgyakorlást az ezek által kialakuló társadalmi konvenciók is nehezítik (pl.: régen a vallás, az erkölcs és a törvény hasonló tanokon alapultak, ma már ezek távolodnak egymástól – míg a kereszténységben bűn a házasságon kívüli szexuális együttlét, addig a társadalom jelentős része ezt már nem tartja erkölcstelennek).

Fontos azonban, hogy a vallást nem szabad az egyházzal azonosítani. A hagyományos vallás jelentősége csökken, ezzel egyidőben azonban új vallásos tendenciák jelennek meg. A hit gyakorlása megváltozik, a különböző meggyőződések és formák keverednek – egy-egy kultúrán, és alkalmanként egyetlen ember világnézetén belül is. Egyre nagyobb szerepet kap a spiritualitás is, a vallás egy szabadabb formája.

A vallásnak ugyanis pszichológiai jelentősége is van. Az emberek meg akarják érteni az őket körülvevő világot, önmagukat és magát az életet. Költőien fogalmazva szükségük van az élet értelmére, egy jelentésre, egy célra, ami túlmutat a földi világ materializmusán és „inspirációt ad azzal, hogy a halál nem a remény vége” (Flood, 2012, p.5). A legtöbb vallásban az életet egy utazásként értelmezik egy „jobb hely” vagy egy nagyobb tudás, egy „igazság” felé. (Flood, 2012)

Míg régen szinte evidens volt, hogy az emberek hittek valamilyen felsőbb hatalomban vagy a földi életen túlmutató célban, addig ma ez sok ember életéből hiányzik. Több kutatás is irányult már arra, hogy megvizsgálják milyen hatással van ez például az emberek teljesítményére, motiváltságára, mentális állapotára, az eredmények azonban különbözőek. Korábban például Freud azt állította, hogy a vallás egy pótkielégülés, Erikson pedig arra jutott, hogy a krízisben lévő embernek stabil emberképet, fogódzót adhat – olvasható Sárík (2016) értekezésében. Habár ezek az elméletek igen kezdetlegesek voltak a pszichológia terén és ma már sokan megkérdőjelezik vagy elvetik őket, az nem kétséges hogy a felvetésnek van létjogosultsága.

3. Fogalmi áttekintés

A következőkben azon fogalmakat szeretném definiálni, melyeket dolgozatomban használok. Továbbá jelen fejezetben mutatom be a szempontrendszert, ami elemzésem alapját képezi.

3.1 Vallás fogalma

A hagyományos vallásoknak számos különböző definíciója van, ezért nagyon nehéz pontosan meghatározni, hogy mi számít vallásnak. Ez részben a vallások különbözőségéből, részben pedig a megfoghatatlanságukból adódik. A kifejezés a magyar nyelvben etimológiailag a „vád”, azaz „beismer” szavakból származik. (Arcanum) Az európai nyelvek számottevő részében azonban a vallás szó megfelelője (pl. religion, religija, религия) a latin religio, azaz kötöttség, elköteleződés jelentésekre vezethető vissza.

Durkheim (2003) úgy véli, hogy a vallást nem lehet egészében, meghatározni, sokkal inkább részleteiben, valamihez – például a hétköznapi élethez, a „profánhoz” – viszonyítva definiálható. Szerinte „[a] vallás szent, vagyis elkülönített és tiltott dolgokra vonatkozó hiedelmek és gyakorlatok összefüggő rendszere, amely a híveket az egyháznak nevezett morális közösségbe egyesíti” (Durkheim, 2003, p.53 idézi Bartha, 2012, p.98)

3.2 Közösségépítés performatív eszközrendszere a hagyományos vallásokban

Vannak bizonyos elemek, amik a legtöbb vallásban megtalálhatók. A vallások mind egy ideológia köré épülnek, ami nagyrészt valamilyen világmagyarázattal társul. Általában létezik egy szent könyv, ami összefoglalja a legfontosabb tudnivalókat a vallásról, útmutatást ad, kialakít egy normarendszert. Jellemzően megtalálhatók benne az istenségek, próféták, a valláshoz kapcsolódó személyek. (pl.: Biblia, Korán)

A felsőbb hatalom azonban nem csak egy isten lehet, hanem akár egy kézzelfoghatatlan fogalom (pl.: univerzum) is ide tartozhat. A velük való kommunikáció pedig történhet például imán, meditáción, törzsi táncokon keresztül.

Általában vannak földi vezetők is, akik ismerik a tanításokat, az ideológiákat és ezeket tovább adják az embereknek. Ilyenek a papok, a sámánok, vagy például Buddha. Ők azok, akik egyesítik a vallás követőit, akik segítségével egy csoporttá válnak, hogy megtapasztalják a vallás által nyújtott közösségi élményt. A közösségek pedig szertartásokon vesznek részt (pl.: istentisztelet, törzsi rítusok), jellemzően valamilyen szent helyen (pl.: templom, mecset). Nem

ritkán pedig olyan szent városok is előfordulnak, amik valamilyen nevezetes eseményhez, személyhez köthetők, esetleg zarándokhelyként is funkcionálnak (pl.: Mekka, Jeruzsálem).

Az azonos valláshoz tartozó embereket gyakran jellemzi hasonló öltözködési stílus. A muszlimoknál a burka például kötelező viselet, csak úgy, mint a buddhista szerzetesek sárga kasaja-ja, a zsidók kipája, az apácák egész testet eltakaró csuhája vagy a református istentiszteleteken a lelkész palástja. A kereszténységben az átlagemberre például kevésbé radikális szabályok vonatkoznak ilyen téren, de a visszafogott, sokat takaró öltözet íratlan szabálynak számít – még ha sokan nem is tartják be.

Az öltözet mellett különböző szimbólumok is jelezhetik a hovatartozást, így például a keresztényeknél a hal, ami egy görög szójátékból eredően Jézus Krisztusra utal, vagy az iszlám vallásban a félhold és a csillag. Mindezeket pedig kiegészíti egy közös nyelvezet, azok a szavak, amik az adott vallásban jöttek létre, vagy kaptak saját értelmezést.

3.3. Szubkultúra

A mainstreamtől eltérő kulturális csoportosulásokra jellemzően a szubkultúra kifejezést használják, a fogalom azonban az elmúlt években egyszerre vált túl tággyá és túl szűkké. Egyfelől számos különböző értelemben használják, egymástól merőben eltérő csoportokra – például szexuális kisebbségekre és fogyasztási csoportokra egyaránt (Kacsuk, 2005) – másfelől viszont az adott csoport határait nagyon szigorúan meghúzza, homogén közösséget, fix struktúrát, zárt stíluskódokat, stb. feltételez. (Tófalvy, 2011)

3.4. Színtér

Benett (2004) tanulmányát alapul véve Tófalvy (2011) a következőképpen jellemzi a színtér fogalmát: „(...) a színtér egy szabadabb, kevesebb megkötéssel járó fogalom: nem feltételez szükségszerű kapcsolatokat például a zenei ízlés és osztályhelyzet, valamint a viselkedés és a zenei kifejezőmód között, és nem határozza meg, nem határolja le az egyes zenei közösségek szerveződési formáit. Továbbá: nemcsak az adott közösség előtérben lévő, »látható« tagjaira koncentrál, hanem figyelembe veszi a színtérhez kevésbé látványosan kötődők szokásait is.” (Benett, 2004, o.n., idézi Tófalvy, 2011, p.16)

Dolgozatomban két olyan zenei, vagy zenéhez szorosan kapcsolódó csoportosulással foglalkozok, melyek sokkal közelebb állnak ez utóbbi definícióhoz, így a továbbiakban a színtér fogalmát fogom használni.

3.5. Kulturális kisajátítás

Kulturális kisajátításnak azt nevezzük, amikor „egy kultúra szimbólumait, műtárgyait, műfajait, rituáléit vagy technológiáit egy másik kultúra tagjai kezdik használni”. (Rogers, 2006, 474. p.)

A kulturális kisajátításnak Rogers (2006) négy fő típusát azonosította, melyek különböző funkciókat látnak el és különbözőképpen vesznek részt az alárendelt és domináns kultúrák formálódásában. Az ideál a kulturális csere, melynek során két hasonló hatalmi szinttel rendelkező kultúra kölcsönösen merít egymás elemeiből – ez azonban nagyon ritkán érhető tetten a valóságban. A második típus a kulturális dominancia, ami egy domináns kultúra jellemzőinek egy alárendelt kultúrára való rákényszerítését jelenti. Idetartozik a kulturális ellenállás is, azaz az átvett („átkényszerített”) kulturális elemek ellentétes jelentéssel való felruházása. A következő típus a kulturális kizsákmányolás, melynek során a domináns kultúra engedély és/vagy kompenzáció nélkül sajátítja ki az alárendelt kultúra elemeit. Az utolsó pedig a transzkulturáció, ami olyan kulturális elemek létrehozását jelenti, amik több kultúrából építkeznek, így nem egyértelműen meghatározható a gyökerük.

A kulturális kizsákmányolással kapcsolatban Ziff és Rao (1997) (idézi Rogers, 2006) a következő négy problémát feltételezi:

1. Kulturális leépülés (a domináns kultúra az alárendelt kultúrát a saját nézőpontjából, tévesen vagy torzítva ábrázolja)
2. Kulturális elemek „konzerválása” (pl.: kulturális tárgyak kiemelése a hétköznapi közegből és múzeumba való áthelyezésük – ezáltal a hagyományok torzulása)
3. Anyagi előnyöktől való megfosztás (alárendelt kultúra tagjai által létrehozott szellemi termékek eltulajdonítása és az ezekből való haszonszerzés, a haszon – a jogos tulajdonossal való – megosztása nélkül)
4. A szuverén követelések el nem ismerése (egy alárendelt kultúra tiltakozásának figyelmen kívül hagyása, amikor egy domináns kultúra nem megfelelően használja a tőlük átvett elemeket)

4. Hippik bemutatása, jellemzőik

4.1. Általános jellemzők, kialakulás

„A Hippi mozgalom egy nagyszabású ifjúsági mozgalom a hagyományos kultúra ellen az amerikai társadalomban az 1960-as években. A mozgalomban résztvevő amerikai fiatalok egyedi módszereikkel helyezkednek szembe a hagyományos kulturális értékekkel, ami mély hatást gyakorolt az amerikai társadalomra, politikára, kultúrára.” (Zhang, 2020, p.69)

Nevük gyakran összefonódik a Vietnámi háború elleni tiltakozással, az indiánokkal és a kisebbségi csoportokkal/mozgalmakkal.

A „hippi” (angol változatai: hippie/hippy) névnek több különböző eredettörténetet is tulajdonítanak. Stone (2008) szerint a „hip” vagy „hipster” szavakból származik, melyek egyfajta bölcsesség, tudás birtoklására utalnak. Írott formában először Michael Fallon használta 1965. szeptember 5-én.

4.2. Hippi szintér elemeinek összevetése a hagyományos vallások elemeivel

A hippik esetében ugyan nem volt egy közös isten, akiben mindannyian hittek volna, de sokuk számára létezett valamilyen felsőbb hatalom, aki vagy ami fontos szerepet játszott életükben. Bár a hagyományos vallásgyakorlástól és a szigorú intézményi keretektől elhatárolódtak, többek között a keleti spirituális tanítások, a Hindu miszticizmus vagy a Vízöntő korát hirdető asztrológia mélyen átjárták a mozgalmat. „(...) [E]gy olyan istenre szomjaztak, aki érzelmeken keresztül kommunikál és nem a tanok anagrammáin (*sic!*) keresztül” (Harvey Cox, é.n., o.n., idézi Miller, 2011, p.XXV). Timothy Leary egy interjúban például azt mondta, hogy az LSD három legfontosabb célja közül az első Isten felfedezése és szeretete (a másik kettő önmagunk és az ellenkező nem felfedezése és szeretete). (Miller, 2011)

Az LSD-t és a többi pszichedelikumot már korábban is felfedezték és már a beat korszak irodalma is tett róluk említést, de a '60-as évek előtt nem volt jellemző a használatuk.

A hippikkel kapcsolatban az egyik gyakran emlegetett drog a kannabisz vagy marihuána, továbbá a hasis, melyek egyaránt a kannabisz növényből származnak. A növényt már kr.e. 4000 évvel is használták Kínában, kezdetben kötelek, textíliák és papír gyártására, később pedig a gyümölcsét is megették. Gyógyszerként elsőként az ókori Kínában használták, mi több, pszichedelikus hatásairól is kínai írások számoltak be elsőként. Kínában hamarosan korlátozták a sámánizmust, Közép- és Nyugat-Ázsia, továbbá India nomád törzseinél azonban még mindig

nagy hagyománya volt. Indiában a növény vallási szertartások részévé vált, Tibetben szentként tekintettek rá, a tantrikus buddhizmusban pedig a meditáció megkönnyítésére szolgált. A következő évszázadokban az időközben az egész világon ismertté vált növényt elsősorban a vallási szertartások során és az orvostudományban használták. Gyógyítottak vele epilepsziát, kígyómarást, maláriát, lázat, fogfájást és számos egyéb betegséget. Az 1800-as évek közepén egy francia tudós már a kannabisz gyantájából készült hasis mentális betegségek esetén tapasztalt pozitív hatásairól is említést tesz könyvében. (Zuardi, 2006)

Az LSD (lizergsav-dietilamid) Albert Hofmann nevéhez köthető, aki 1983-ban szintetizálta a szert, majd egy véletlen során a szervezetébe került. Hofmann ekkor fedezte fel a pszichoaktív hatását és mivel biciklivel ment haza aznap a laborból, így a jármű az LSD szimbólumává vált. A hallucinogén anyag hamar ismert lett ugyan a tudományban, de a tömeges rekreációs célú használata csak a hippikorszak kezdetekor vált jellemzővé. Hittek ugyanis abban, hogy ezen szerek által egy magasabb tudást érhetnek el, vagy egy felsőbb hatalommal, esetleg az univerzummal teremthetnek kapcsolatot – mint a hagyományos vallások követői az imádkozással. (Stevens, 1998) „A hippik szerint az LSD volt a ragasztó, ami összetartotta a Height-t.” (Stevens, 1998, p.5)

1960-ban Timothy Leary és Richard Alpert drogkísérletekbe kezdtek a Harvard egyetemen, ahonnan azonban nem sokkal később elbocsátották őket. A kísérleteket ennek ellenére folytatták és Leary a rekreációs célú droghasználat egyik legfőbb támogatójává vált. Nála elszántabban talán már csak a Merry Pranksters csoporttal az országot járó Ken Kesey terjesztette az „igét” (és az LSD-t). (Smith, 2016)

Timothy Leary pszichológusként dolgozott, Ken Kesey neve pedig többek között a *Száll a kakukk fészkére* című, máig világhírű regényhez köthető. Leginkább ők ketten feleltethetők meg a hagyományos vallásokból már ismert vallási vezetőknek, akik megismertetik és elfogadtatják az emberekkel hitük tárgyát, követőket szereznek, továbbadják a tudásukat és megmutatják a helyesnek ítélt utat az újonnan csatlakozóknak. Mindketten tömegekhez szóltak és tömegeket győztek meg az igazukról, Kesey beutazta Amerikát, Leary szavai pedig jelmondatokká váltak (pl.: „turn on, tune in, drop out”). Valamiféle magasabb tudás megtalálására akarták buzdítani az embereket, csak úgy, mint a hagyományos vallások vezetői, amikor saját istenük és tanaik megismerésére és elfogadására ösztönzik a népet. Leary neve még a Hair musical egyik dalában is megjelenik, ami a himnuszokat idézve már majdnem az isteni szférába emeli őt.

A pszichedelikumokkal végzett kísérletek nagy része ellenőrzött körülmények között zajlott, pszichológusok felügyelete alatt. Már ezek önmagukban is megfellelthetők kis szertartásoknak, hiszen az úgynevezett trip sítterek, vagy pszichedelikus vezetők útmutatással látták el az önként jelentkezők kísérleti alanyokat és minden egy meghatározott rend szerint történt. Később, ahogy az LSD kikerült az intézmények falai közül, egyre többen juthattak hozzá és a pszichológusoknak már nem volt befolyásuk a fogyasztás módjára – azaz a „set és settingre” – vonatkozólag. Ettől függetlenül a szertartás jelleg megmaradt, hiszen a hippik általában együtt fogyasztották a pszichedelikumokat, egy közösségi élményként, valamilyen földöntúli érzés megtapasztalás céljából. (Smith, 2016)

Ezek a szertartások gyakran egyszerűen csak az utcán valósultak meg, máskor azonban nagyobb rendezvények is teret adhattak a közös „utazásoknak”. A leghíresebb ilyen a Woodstock fesztivál volt, 1969-ben. A fesztivál szlogenje „Vízöntő korszakbeli előadás: Három nap béke és zene” volt, a hely pedig szent helyé vált a hippik körében.

A fesztiválra, ahol többek között a Santana, Janis Joplin, a Grateful Dead és Jimi Hendrix is fellépett, körülbelül félmillióan látogattak el (Makower, 2009), ami még a 21. század fesztiváljai között is kiemelkedően magas szám.

A név ellenére a rendezvény Bethelben volt megtartva, miután Woodstock az utolsó pillanatban mégsem adott rá engedélyt – ez évtizedekig félreértéseket okozott és vitát generált a két település között, a zarándokok ugyanis jellemzően Woodstockba látogattak el, ami a város lakói számára nagy bevételeket jelent. Egy – Woodstock 40. évfordulóján készített – riportból kiderül, hogy a plakátok, a pólók, a megvásárolható földterületek mind sok pénzt hoztak az árusoknak, míg Bethel ebből sokkal kisebb mértékben profitált. (Israel, 2009)

A hívatlan látogatók természetesen Bethelt is elárasztották – tudhatjuk meg az említett riportból – de sokkal kevésbé fogadták őket szívesen. A lakók csirketrágyát szórtak a földre, sőt egyik évben traktorokkal és rendőrautókkal kellett blokádot állítani, hogy megakadályozzák a tömegeket, akik nem csak a falu lakóinak nyugalma zavarták, hanem mások magánterületét is megsértették – sokan ugyanis még mindig szent földként tekintenek a fesztivál egykori helyére. A 20. évfordulón 20.000 ember gyűlt össze a farmon (az ezt tiltó törvények ellenére), a város hivatalosan azonban csak közel 10 évvel később, 1997-ben ismerte el Woodstockot. Ekkor egy üdvözlő táblát helyeztek ki, később pedig már egy emléktábla (1. ábra) is várta a látogatókat. A 2000-es évek végén Bethelben is múzeumok, kiállítások és drága ajándékboltok nyitottak, ahová évente több tízezer ember látogat el, a világ minden tájáról. (Israel, 2009)

A 40. évfordulón pedig cd-ket adtak ki, filmet forgattak és kiállításokat nyitottak és a médiát is uralta a téma. (Cornig, 2013)

1. ábra: Woodstock emléktábla

Kép forrása: New England Public Media

Woodstock/Bethel mellett a hippik színtér másik szent helye San Francisco volt, ahol – főként az azóta szimbolikussá vált Haight-Ashbury kereszteződés környékén – a mai napig megtalálhatók a mozgalom nyomai. Ez a két utca adott teret 1967-ben a Summer of Love-nak, ami pedig a színtér szimbolikus eseményévé vált.

1965 San Francisco-jában olcsó bérleti díjak voltak, toleránsak voltak a diákokkal szemben és hatalmas parkok vették körül a házakat, minek következtében egyre több fiatal költözött a városba, az ország minden részéről (Anthony, 1980). Anthony (1980) szerint – a rock’n’roll és az LSD mellett – ez volt mindennek a kezdete. Haight-Ashbury (avagy, ahogy a hippik hívták: Hash-bury) nem csak a színtér központját, hanem apoteózisát is jelentette. 1966-ban már mindennapi jelenségnek számított, hogy furcsa ruhákba öltözött fiatalok járták az utcákat, táncoltak és zenéltek. (Anthony, 1980) „Takarókba bugyolált, zászlókkal betakart, antik ruhákat viselő srácok, cowboyok és indiánok, fiatal lányok százszorszép fejpánttal, nagymamáik „sleekysmoothiját” viselve. És a tollak. És a furulyák és a kürtök. És kutyák virágos nyakörvvel. És a tánc... (...)” (Anthony, 1980, p.6)

Ezek a ruhadarabok és kiegészítők egyfelől a szabadság, a béke, a fogyasztói társadalomtól való elzárkózás szimbólumaiként funkcionáltak, másfelől pedig az indiánok ősi kulturális elemeihez nyúltak vissza és a vallásokhoz hasonlóan a hovatartozást és az ideológiákat hivatottak kifejezni.

A házi készítésű, sokszor hulladékokból összevarrt ruhadarabokk, vagy az antik viseletek mind a fogyasztói társadalom elleni tiltakozást (és némileg a környezettudatosságot) fejezték ki – nem csak szimbolikusan. A virágoknak, a kézjeleknek vagy az indián jelképeknek pedig mélyebb jelentéstartalma is van.

A kézzel mutatott V betű (2. ábra) például a békét szimbolizálta, eredetileg pedig – ironikus módon – második világháborús jelkép volt, és győzelmet (victory) jelentett. A hippik a saját győzelmüket, azaz az erőszakfeletti győzelmet látták benne. A békejelnek nevezett szimbólumot (egy kör, benne három vonal) (3. ábra) pedig Gerald Holton tervezte a CND (Kampány a Nukleáris Leszerelésért) számára. (McCleary, 2004)

2. ábra: Kézzel mutatott békejel

Kép forrása: Kevin Malik (Pexels)

3. ábra: Békejel

Kép forrása: Pixabay

A virágok szintén a békét jelentették, hiszen „a virág természete a csendes rendíthetlenség, a finom szépség és érzékenység által rejtett erős önfenntartás”. (McCleary, 2004, o.n.) Ebből

adódóan gyakran a katonák fegyvercsövébe is virágokat tettek, ami az erőszak elleni tiltakozás egyik módja volt. (McCleary, 2004)

Emellett gyakori volt az indián jelképek használata is, így például a mokaszinok, a tollak, de akár a teljes indián jelmezek is. „Az indiánok sokak számára az alternatív életformákat (...) szimbolizálták, (...) nem csak a spiritualitás és a természet védelme jellemezte őket, de a törzsi és közösségi életmód is. Ők voltak a tökéletes ellenpéldái az Amerikai konformitásnak, az eredeti Amerikai »hosszú hajúak«.” (Smith, 2012, p.14)

Az identitás kifejezése nem csak vizuális, hanem verbális síkon is megvalósult, hiszen saját nyelvezetet alakítottak ki, melynek alapját részben a kisebbségi kultúrák (pl.: feketék, homoszexuálisak, jazz kultúrája) adta, részben pedig a színtér ikonikus alakjaitól származtathatók (pl.: Timothy Leary: „tune in, turn on, drop out”).

Végül pedig volt egy szent könyvként értelmezhető magazinjuk, a Whole Earth Catalog, amiben életmóddal, termékekkel, önfenntartással, stb. foglalkoztak és részben a színtér ideológiái is megjelentek benne.

A hippie ideológia alapját képezte többek között a béke, a szeretet, a szabadság és az újítás.

Az 1. táblázat összefoglalja a hippie színtér vallásos elemeit:

1. táblázat: Hippie színtér összevetése a hagyományos vallásokkal

Felsőbb hatalom	univerzum, keleti vallások istenei, Isten...
Vallási vezetők, próféták	Timothy Leary, Ken Kesey
Szertartások, rítusok	LSD trip, Woodstocki fesztivál
Szent hely	Woodstock/Bethel
Szent város	San Francisco
Szimbólumok	madár, békejel, hosszú haj, indiánok, virág...
Szimbolikus esemény	Summer of Love
Szent könyv	Whole Earth Catalog
Ideológia	béke, szeretet, újdonság, szabadság
Kommunikáció a felsőbb hatalmakkal	drogokon keresztül
Nyelvezet	kisebbségek, a színtér ikonikus alakjai

Forrás: Saját szerkesztés

5. Goa/psytrance szintér bemutatása, jellemzői

5.1. Kialakulás, általános jellemzők

Goa szigetére az 1960-as évek végén kezdtek nagy számban turisták érkezni, akik a falukban letelepedtek és hamarosan hippikommunák kezdtek kialakulni, lényegében a Woodstocki/San Franciscoi hagyományok folytatásaként. (Saldanha, 2003) „A hippikélete a meztelen fürdés, a nagymennyiségű hasis és a tengerparton tartott teliholdas partik köré összpontosult.” (Saldanha, 2003, p.272) 1975-ben elérhetővé vált az elektromos áram, ami a zenében is áttörést jelentett – most már erősítőket is használhattak. Hamarosan belföldről is egyre többen utaztak Goára, ahol a rendőrséget nem volt nehéz lefizetni, a helyiek pedig maguk is hasznát élték a kialakult kulturális jelenségnek (élelmiszert árultak, turisztikai látványosságként tekintettek a hippikre), így semmi sem állhatott a partik útjába. Kezdetben a legújabb európai és USA-beli tánczenék szóltak az egyébként ingyenes rendezvényeken, 1982 és 1985 között azonban a dj-k teljes mértékben áttértek az elektronikus zenére – minek leghíresebb művésze Goa Gil volt. A műfaj rajongói hazatérve Goáról stúdiókban próbálták újraalkotni a szigeten tapasztalt hangzásvilágot, ezzel megismertetve az egész világgal a Goa trance-t. (Saldanha, 2003)

5.2. Goa trance és psytrance különbsége

A Goa trance és a psytrance fogalmak közötti különbség nehezen meghatározható, a szakirodalmak gyakran említik külön a két fogalmat, de nem jelzik a köztük lévő különbséget, gyakran úgy tűnik, szinonimaként használják őket. Mi több az is előfordul, hogy még több kifejezést (pl. techno trance) említenek ezekkel egyenrangúként. A psynews.org nevű fórumon több laikus véleményt is olvashatunk. Egyesek szerint a két kifejezés ugyanarra a műfajra utal: elsőként a Goa trance fogalmat használták, majd később áttértek a divatosabb psytrance fogalomra. Mások szerint a 90-es években egyesek Goa trance-nak nevezték a zenét, ha Goa szigetén játszották, és psytrance-nek, ha máshol játszották. Megint mások szerint a Goa trance a psytrance alműfaja, továbbá van, aki úgy gondolja, hogy a hangzásukban térnek el és olyan vélemény is előfordul, hogy a különbséget nem megmagyarázni, hanem érezni kell. A Quora és Reddit felhasználók között voltak, akik a fentiekhez hasonló véleményeket osztották, és volt, aki azzal egészítette ki a felsoroltakat, hogy a Goa trance természetesebb, a psytrance gépiesebb, míg egy másik felhasználó épp ennek az ellenkezőjét állította. Továbbá volt, aki szerint a „Goa” egy helyre utal, nem egy műfajra, így amikor világszerte ismertté vált a műfaj, akkor kezdett elterjedni a psytrance fogalom a Goa trance helyett. (Psynews, Quora, Reddit)

5.3. Goa/psytrance színtér elemeinek összevetése a hagyományos vallások elemeivel

A goa/psytrance stílus a már említett Goa szigetén alakult ki, ahol a mai napig tartanak partikat, sokan zárandokolnak el a helyre, hogy részesei lehessenek ennek az élménynek – nem kevesen akár hónapokat is eltöltenek az indiai félszigeten, ahol a turisztikai szektor máig virágzik. (Saldanha, 2003) Goa tehát tekinthető egyfajta szent városnak (avagy szent félszigetnek). Emellett az olyan fesztiválok, mint a Magyarországon megrendezett, de mára világhírűvé vált Ozora vagy a Portugáliai Boom fesztivál szintén olyan helyeknek/eseményeknek számítanak, ahová számos goás szeretne eljutni legalább egyszer életében, de sokan rendszeresen is látogatják ezeket a rendezvényeket. Vannak, akik akár egész évben arra gyűjtenek, hogy nyáron fesztiválról fesztiválra járva megélhessék a színtér minden élményét, mielőtt szeptemberben újra visszakerülnek a hétköznapi forgatagába, a munka világába és újra csak alkalmivá válnak a partizások.

A több tízezres tömegeket vonzó Ozora fesztivált – melyet „Magyar Woodstocknak” is becéznek – 2004 óta rendezik meg minden évben Dádpusztán, eredete azonban egy 1999-es napfogyatkozás köré épített pszichedelikus zenei rendezvényre nyúlik vissza. (Mazierska-Gillon-Rigg, 2018) Az esemény nem kizárólag a zenéről híres, sokkal inkább egy ösztönművészeti fesztiválként kell rá tekinteni, hiszen a hazai és külföldi előadók mellett számos interaktív program is várja a fesztiválozókat – beleértve a gyerekeket is. Vannak kézműves foglalkozások (pl. festés vagy ékszerkészítés hulladékokból), művészetterápiás programok, tudományos előadások, jóga és meditáció, de a szervezők lehetőséget biztosítanak a résztvevők felszólalására, élményeik elmesélésére is. (Ozora fesztivál honlapja) Emellett a vizuális megjelenés is gondosan megalkotott (4. ábra), a természet, a technológia, a lokalitás és a globalitás elemei egyaránt láthatók, a résztvevők pedig a szabadság megtapasztalásáról számolnak be. A fesztivál akkora sikernek örvend, hogy egy-egy napos „spin off” rendezvényeket is szoktak tartani különböző országokban, „Ozora – One Day In ...” címmel. (Mazierska-Gillon-Rigg, 2018)

4. ábra: Ozora fesztivál vizuális megjelenése

Kép forrása: Tribal Reunion

A kétevente megrendezett Boom fesztivált körülbelül 40.000 ember látogatja, 150 országból. A díszletekre és a látványra itt is nagy hangsúlyt helyeznek, csak úgy, mint a zenén túlmutató programokra is. (Martins et. al., 2017) A gyerekeknek természetközpontú játszóteret alakítottak ki, a felnőttek számára pedig művészeti installációk, beszélgetések, konferenciák, workshopok állnak nyitva. A honlapon több helyen kéri a résztvevőket a telefon, szelfibot és nemzeti zászlók használatának mellőzésére, az összetartozás érzés és az itt és most teljes megélése érdekében. (Boom fesztivál honlapja)

Olyan írásos anyagot, amire szent könyvként, a színtér bibliájaként hivatkoznának, nem találtam. Ennek véleményem szerint egyik oka az lehet, hogy a Goa/psytrance színtér mai formájában több száz országban tudhat magáénak követőket, így nehéz olyan tartalmat létrehozni, ami mindenkit egyaránt érint, olyan nyelven amit mindenki megért. Emellett ma már számos különböző újság és könyv létezik, ami egy adott témával foglalkozik és ezek közül nem kevés elérhető az interneten is, így bárki hozzáférhet – ebből adódóan az olvasóközönség is fragmentálódik.

Mindkét korábban említett fesztiválnak van azonban saját újságja, melyek papír alapon és online is elérhetők. A Dharma Dragon főként a Boom programjairól, újításairól számol be, az Ozorian Prophet azonban a fesztiválhoz kapcsolódó témák mellett foglalkozik művészettel, zenével, asztrológiával, psykultúrával, étkezéssel... így ha nem is a teljes színtérnek, de annak egy kis részének a szent könyveiként tekinthetünk rájuk.

Ahogy azonban a nyár véget ér, jellemzően a nagy fesztiválok is véget érnek és csak alkalmi bulik várják az embereket. Vannak legális események, de számos illegális partit is tartanak, eldugott helyeken. Ezek gyakran nincsenek nyilvánosan meghirdetve, a hatósági beavatkozások elkerülése céljából csak szájról szájra terjed az információ.

A Goa/psytrance színtér túlmutat ugyan a zene köré épülő partikon, de a közösség alapját mégis ezek az események adják. Egy partin sokan vannak, együtt mozognak a zene ütemére és gyakran pszichedelikus szereket fogyasztanak, hogy különböző tudatállapotokat érjenek el. Ez a törzsi szertartásokra emlékeztető jelenség, melynek központi figurája a DJ, megfeleltethető a hagyományos vallások szertartásainak.

A DJ a legtöbb buliban kiemelt státusszal rendelkezik, hiszen a zene, a ritmus, a közönséggel való interakció még egy nem csak zenére és táncra korlátozódó buliban is meghatározó. Egy olyan kulturális színtéren pedig, ami alapvetően a zene és a tudat befolyásolása köré épül, különösen jelentős szerepük van.

Gerard (2005) tanulmányában egy konkrét partit elemez és hosszasan részletezi, hogy a DJ különböző technikákat használ, hogy a közönséget a táncterre invitálja – ezek többsége nem szóbeli instrukciókból, hanem zenei elemekből áll. Az emberek különbözőképpen reagálnak, egy-egy változtatás esetén néhányan alkalmazkodnak a ritmushoz és tovább táncolnak, mások pedig egyenesen a DJ-re néznek, mintha azt kérdeznék, most hogyan tovább (Gerard, 2005). Mivel az egész parti központi motívuma a zene, így a DJ-k vannak a középpontban, lényegében ők irányítják az embereket, ők feleltethetők meg a vallási vezetőknek.

Itt azonban kevésbé jelenik meg a hippik esetében nagyon fontos tudás átadása, hiszen a DJ elsősorban a zenére koncentrál, nem az ideológiák átadására.

Közösen elismert felsőbb hatalom vagy istenség, amiben mindannyian hisznek a hippikhez hasonlóan itt sem jellemző, de az univerzum és a keleti vallások a Goa színtér esetében is fontos szerepet játszanak. A „felsőbb hatalmakkal” való kommunikáció, vagy jelen esetben inkább a magasabbnak értelmezett tudatállapotok elérése pedig a zenén és a drogokon keresztül történik.

A színtér rendelkezik továbbá saját nyelvezettel. Ezek egyfelől szleng szavak, vagy olyan jelenségek leírására használt kifejezések, amik az átlagos hétköznapiaknak nem részei. Ilyen például a „trip” (az LSD hatása alatt megtapasztalt érzések összessége). Másfelől pedig gyakori, hogy a hatóságok kikerülése céljából nem nevezik nevén az illegális drogokat (pl.: LSD = papír, vagy ecstasy = bogyó).

A nyelvezet mellett pedig az öltözködés és a szimbólumok is részei az önkifejezésnek. Jellemző a színes, keveset takaró öltözet, a piercingek, de gyakran előfordulnak rászta hajú goások is és nem ritkák a saját készítésű darabok sem. A színtérhez tartozó szimbólumok közé pedig a „trippy” képek (amik például az LSD hatása alatt látottakat idézik), Albert Hofmannra emlékeztető jelképek (gomba, füves cigaretta) vagy az univerzumot, misztikus dolgokat idéző képek tartoznak

A 2. Táblázatban láthatók a Goa/psytrance elemei a hagyományos vallások szempontrendszerére alapján:

2. Táblázat: Goa/psytrance összevetése a hagyományos vallásokkal

Felsőbb hatalom	univerzum, keleti vallások istenei...
Vallási vezetők, próféták	DJ-k
Szertartások, rítusok	partik, fesztiválok
Szent helyek	pl.: Ozora, Boom
Szent „város”	Goa félszigete
Szimbólumok	„trippy” képek, bicikli, univerzum
Szent könyv	The Ozorian Prophet, Dharma Dragon
Ideológia	nem meghatározható
Kommunikáció a felsőbb hatalmakkal	drogokon keresztül
Nyelvezet	pl.: szleng, vagy olyan szavak, amik pl a hatáság kikerülését szolgálják

Forrás: Saját szerkesztés

6. Összegzés és konklúzió

Az elemzés során kiderült, hogy a hagyományos vallásokra jellemző elemek közül nem kevés megtalálható mind a hippik, mind a Goa/psytrance színtér esetében. Vannak például vallási vezetők, szent helyek, szertartások, sajátos nyelvezet és szimbólumok is.

Durkheim vallás definíciója nem teljesül ugyan teljes mértékben, mert egyik színtéren sincs jelen az egyház fogalma, de az egységgé, közösséggé válás a hippiknél is fontos ideológia volt és a Goa/psytrance színtéren is megfigyelhető (ld.: a fesztiválok honlapján külön kérték a résztvevőket, hogy ne hozzák el saját országuk zászlóit, mert az hangsúlyozza a különbözőséget).

Az első bekezdésben említett elemeket azonban nem ritkán más kultúrákból, más vallásokból kölcsönzik és az eredeti kontextusból kiemelve új jelentéseket adnak nekik, vagy olyan célokra használják, amivel az alárendelt kultúrának ártanak – miközben az alárendelt kultúra sem anyagi, sem pedig bármilyen más értelemben nem profitál a helyzetből. Ezzel pedig kulturális kisajátítás, azon belül is kulturális kizsákmányolás történik.

Ez legnagyobb mértékben a hippik és az indiánok közötti kapcsolatra volt jellemző. Nem csak bosszúságot okoztak vele az őslakosoknak és az indiánoknak nem tetsző módon értelmeztek újra bizonyos kulturális elemeket, hanem őket magukat is olyannak tüntették fel, amely sztereotípiák ellen küzdöttek. „Az amerikai bennszülöttek beskatulyázása a róluk nem-indiánok által alkotott feltevésekkel (például „spirituális”, „hagyományos”, „prekapitalista”) rendkívül korlátozó, sőt dehumanizáló volt, különösen abban a korszakban, amikor sokuk a változó világhoz alkalmazkodva próbált újítani saját életmódján.” (Smith, 2012, p.15) Habár a hippiknek célja volt az indiánok fontos társadalmi szerepének elismertetése, valójában nem sokat tettek azért, hogy ez meg is valósulhasson, mi több – akaratlanul ugyan – de rengeteget ártottak nekik. (Smith, 2012)

A Goa/psytrance színtéren is jellemző, hogy más kultúrák elemeit használva építik a sajátjukat, de ezzel jellemzően kevesebb problémát okoznak az alárendelt kultúrának. Ennek egyik oka véleményem szerint az, hogy a színtér a hippiknél sokkal rejtettebb, nincs akkora politikai, gazdasági, társadalmi befolyásuk és az általuk helytelenül értelmezett kulturális elemek bizonyos mértékben saját köreiken belül maradnak. Mi több, míg például Bethel városának sokáig csak hátránya származott a Woodstocki fesztiválból, – ugyan nem kulturális, hanem geográfiai elemek kisajátítása miatt – addig Goa szigete tárt karokkal várja a látogatókat, hiszen

nem kevés bevételük származik a turizmusból, vagy például a hippik partijain árusított ételekből, italokból. Így ez az eset látszólag közelebb áll a kulturális cseréhez. A felhasznált szakirodalmak nem taglalták azonban a sziget minden lakójának véleményét, vagy a Goa/psytrance más kultúrákhoz való viszonyát, így nem jelenthető ki egyértelműen, hogy ne lenne káros kulturális hatása a színtérnek.

Az indián kulturális elemek mellett a kannabisz vagy a keleti spiritualitás tanításai ugyanúgy egy más kultúra, más vallás elemeiből kerültek a hippik színtér középpontjába. Az eredetileg második világháborús győzelmet szimbolizáló – ma már békejelként használt – kézjel pedig ugyan egy sokkal emberibb jelentést kapott, és a mögötte lévő szimbolika is szép gesztus, de az eredeti jelzés szintén nem a hippik sajátja volt.

Az LSD-t és a tripeket újraértelmezték, a korábbi pszichiátriai alkalmazásból rekreációs célú használat lett. Való igaz, hogy a pszichiátriában is elsősorban a tudat megnyitására alkalmazták és maguk a tudósok terjesztették el, tehát nem jogtalan kisajátítás történt. A túlzott használat és az LSD köré épülő kultusz azonban hamar a drog – és azzal együtt a pszichiátriai kísérletek – betiltásához vezetett, ami az orvostudomány fejlődését is hátráltatta. (Ezzel kapcsolatban vitatható ugyan, hogy az állam döntése helyes volt-e, és hogy morálisan mi tekinthető elfogadhatónak, de kétségtelen, hogy gazdaságilag és egészségügyileg kezdett fenntarthatatlanná válni a helyzet, amit az LSD által okozott „megvilágosulások” vagy éppen túladagolások okoztak.)

Látható tehát, hogy a hippik esetében a vallásokra emlékeztető elemek egy része csupán más kulturális elemek kisajátítása, újraértelmezése, amik nem a hippik színtérrel együtt alakultak ki. A vallásos elemek jó része már korábban is létezett, csupán új jelentéssel ruházták fel őket. Ez pedig szembe megy a számos hagyományos vallással, amik kezdete a „világ kezdetére” tehető, hiszen az univerzum keletkezését, az emberi lét létrejöttének magyarázatát adják, vallásuk elemeit pedig valamilyen emberfelettiből eredeztetik.

Fontos különbség továbbá a vallásokhoz képest, hogy a Goa/psytrance esetén a partik nem mindennaposak és a színtér elemei nem feltétlenül részei a hétköznapi életnek, mi több maga a színtér sem egészében egy életstílus, hanem a zene és a partik köré épül. A partikba színes ruhákban érkező, pszichedelikumokat fogyasztó embereknek többségben átlagos, a színtértől független munkahelye van, nem kizárólag Goa/psytrance zenét hallgatnak és a pszichedelikus szereket is csak alkalmanként használják, miközben a hétköznapi életben az átlagos, konvencionális ideológiákat követik. Ezzel szemben a hagyományos vallások esetében a

keresztények nem csak vasárnap a templomban gyakorolják vallásukat, hanem annak szellemében élik hétköznapijait – például segítik a rászorulókat, vagy nem élnek szexuális életet a házasság előtt. A muszlimok pedig tartják magukat a napi három imához, akárhol is vannak, és nem fogyasztanak alkoholt semmilyen körülmények között sem.

A hippiknél ugyan voltak komolyabb ideológiák és volt egy meghatározott, az átlagostól eltérő életstílus, ami szerint mindennapjaikat élték, de a hippie korszak végével ők is visszatértek abba a hétköznapi életbe, ami ellen korábban tiltakoztak. Így ez is csak egy időszakos dolog volt – szemben a hagyományos vallások gyakran egy életen át tartó gyakorlásával.

Így összességében elmondhatjuk, hogy bár számos vallásos elem megtalálható a két szintéren, mégsem definiálhatjuk őket egyértelműen vallásként, tehát a hipotézisem nem tekinthető teljesen igaznak.

Mindezek ellenére azok számára, akik ezen szinterek tagjai, működhet egyfajta vallási pótlékként, számukra jelenthet valamilyen életcélt, közösséget, amihez tartoznak, és olyan – a hétköznapi túlmutató – élményeket, amik a vallásokhoz hasonló módon lehetnek meghatározóak számukra.

Irodalomjegyzék

Anthony, G. (1980). *Summer of Love. Haight-Ashbury At Its Highest. Last Gasp Of San Francisco.*

Arcanum: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-etimologiai-szotar-F14D3/v-F4386/vall-F43BE/> (Utolsó letöltés: 01/10/2023)

Bartha, E. (2012). „A vallási élet elemi formái”-tól „a média rítusai”-ig: Durkheimi fogalmak a kommunikációelméletbe. In *Fordulat – társadalomelméleti folyóirat* 18. sz., pp.94-109.

Boom Fesztivál honlapja: Letöltve: <https://boomfestival.org/boom2023/> (Utolsó letöltés: 01/11/2023)

Corning, A. and Schuman, H. (2013). Commemoration matters: The anniversaries of 9/11 and Woodstock. *Public Opinion Quarterly*, Vol.77, No.2, pp.433-454.

Flood, G. (2012). *The importance of religion: Meaning and action in our strange world.* John Wiley & Sons, Ltd., Publication.

Gerard, M. (2004). *Selecting Ritual: DJs, Dancers and Liminality in Underground Dance*

Hall, S. (2007). The Hippies: An american ‘moment’. In *CCCS Selected Working Papers* (pp. 146-167). Routledge.

Horváth, P. (1996). Vallásszociológia és szekularizáció, *Iskolakultúra*, Vol.6, No.2, pp.105-111.

Kacsuk, Z. (2005). Szubkultúrák, poszt-szubkultúrák és neo-törzsek: A (látványos) ifjúsági (szub)kultúrák brit kutatásának legújabb hulláma. *Replika*, 53. szám, pp.91-110.

Makower, J. (2009). *Woodstock: The Oral History – 40th Anniversary Edition.* State

Martins, D., Barratt, M.J., Pires, C.V., Carvalho, H., Vilamala, M.V., Espinosa, I.F. and Valente, H., (2017). The detection and prevention of unintentional consumption of DOx and 25x-NBOMe at Portugal's Boom Festival. *Human Psychopharmacology: Clinical and Experimental*, Vol.32, No.3, p.e2608.

McCleary, J.B. (2004). *Hippie Dictionary: A Cultural Encyclopedia (and Phraseicon) of the 1960s and 1970s.* Ten Speed Press.

Miller, T. (2011). *The Hippies and American Values*, The University of Tennessee Press / Knoxville

Music. In St John, G. *Rave Culture and Religion*, pp.166-183. Routledge.

Ozora Fesztivál honlapja: Letöltve: <https://ozorafestival.eu/> (Utolsó letöltés: 01/11/2023)

Psynews: <https://www.psynews.org/forums/topic/76293-no-difference-between-goatrance-and-psytrance/> (Utolsó letöltés: 01/08/2023)

Quora: <https://www.quora.com/What-is-the-difference-between-Goa-trance-and-psytrance> (Utolsó letöltés: 01/08/2023)

Reconceptualization of Cultural Appropriation. *Communication Theory*, Vol.16, No.4, pp.474-503.

Reddit:

https://www.reddit.com/r/psytrance/comments/20fpvz/difference_between_goatrance_and_psytrance/ (Utolsó letöltés: 01/08/2023)

Rogers, R. A. (2006). From Cultural Exchange to Transculturation: A Review and Reconceptualization of Cultural Appropriation

Rogers, R. A. (2006). From Cultural Exchange to Transculturation: A Review and

Rosta, G. (2019). Szekularizáció? Deszekularizáció? Merre tart a vallási változás a világban? *Magyar Tudomány*, Vol.180, No.6, pp.792-803.

Saldanha, A. (2003). Goa trance and trance in Goa: Smooth striations. In St John, G. *Rave Culture and Religion*, pp.272-284. Routledge.

Sárik, E.K. (2016). *Vallásosság, értékrend, ifjúság*, Doktori értekezés, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar.

Smith, N. (2016). LSD and the American Counterculture. *The Chico Historian*, pp.118-124.

Smith, S.L. (2012). *Hippies, Indians, and the Fight for Red Power*. Oxford University Press.

Steve Israel (2009) Woodstock at 40: A tale of two towns; Letöltve: <https://eu.recordonline.com/story/entertainment/local/2009/08/13/woodstock-at-40-tale-two/51899315007/> (Utolsó letöltés: 01/09/2023)

Stevens, J. (1987). *Storming Heaven: LSD and the American Dream*. Grove Press.

Stone, S. (2008). *Hippies from A to Z. Their Sex, Drugs, Music and Impact on Society from the Sixties to the Present*.

Tófalvy, T. (2011). Zenei közösségek és online közösségi média: A szubkultúráktól a műfaji színterekig. pp.11-39.

University of New York Press.

Zhang, D., (2020). The Analysis of Changes of American Youth Value in the Hippie Movement by Psychoanalysis. *Cross-Cultural Communication*, Vol.16, No.2, pp.69-76.

Zuardi, A.W. (2006). History of cannabis as a medicine: a review. *Brazilian Journal of Psychiatry*, Vol.28, No.2, pp.153-157.

Képek forrása:

Pexels: <https://www.pexels.com/hu-hu/foto/kez-ujjak-kezjel-bekejel-9017572/>

Pixabay: <https://pixabay.com/hu/vectors/b%c3%a9ke-szimb%c3%b3lum-b%c3%a9ke-szimb%c3%b3lum-161280/>

New England Public Media: <https://www.nepm.org/regional-news/2019-08-12/meet-the-designer-who-created-the-iconic-1969-woodstock-festival-poster>

Tribal Reunion: <https://tribalreunion.com/festival/ozora-festival/>